

הסיפור של

צביקה אונגר

צביקה אונגר הינו תושב מלכיה, יליד פולין. עבר בגיל 10 את השואה. צביקה מספר: "החפץ שהבאתי הוא קופסה של הקרן הקיימת לישראל, וגם עששית נפט, שניהם הם קשר ההיכרות איתי.

הקופסה מסמלת אצלי את חווית השואה שאני לא יכול להשתחרר ממנה ליום אחד. לקחתי את נושא הקופסה, שמסמל את ההתרמה לארץ, כמשהו שמחבר אותי מהעולם של אז שאיני יכול להשתחרר ממנו ובין העששית, שמסמלת את התקופה בה הגעתי לארץ. היא חיברה אותי לגאולה האמיתית, שהרגשתי צורך להשתתף בה. לא דיברנו על כך שבעים שנה ועכשיו זה פורץ החוצה.

אני מנסה למצוא את הנקודה הכי קריטית שלי בסיפור בשואה. היינו משפחה נורמטיבית חרדית, נולדתי בקרבת אושוויץ. עברנו גיטאות, ברחנו ממקום הולדתנו, אבי היה פעיל למען פולניה ואפילו אסף תרומות לקניית מטוסים. נותרתי לבדי בגטו בשנת 1943 זו השנה בה חוסלו אחרוני היהודים בגטו וג'סלב.

איפה התחבאתם?

התחבאתי כמובן בעליית גג ללא מים, אמצעים. כשגילו אותנו גירשו אותנו לאושוויץ, מרחק 70 ק"מ נסיעה ברכבת, בקרון נוסעים אחד שעליו היה שלט "לאושוויץ". לא ידעתי על המקום. הם סדרו נסיעה של שש שעות ברכבת, למעשה הכל היה מבוים. הגענו לאושוויץ, המקום היה מוקף באנשי אס.אס. רבים, במה, כך נפגשנו לראשונה עם מנגלה. עשו לנו את כל החיטויים, סביב התרוצצו כלבים, קיבלנו ביגדי אסירים, הייתי באושוויץ שנה וחצי, לבדי. אושוויץ היה שני סוגי מחנות – האחד הוא מחנה מעבר בו הייתי. הייתי בן 15, במחנה זה לא עבדו, הוא שימש מעין רזרבה לאנשים. מידי שבוע עברנו בו סלקציה בערום מוחלט. היה ברור מה עומד לקרות לנו, הרחנו את ריח הגופות שנשרפו. שם איבדתי את כל המחשבה. הכל עבד באינסטינקטים. לא הרגשתי את המחסור, רק חשבתי כל הזמן איך להמלט. זה היה פחד נורא. וכך שמונה חודשים, 20 פעם לפחות פגשתי את מנגלה. כשעברתי למחנה המרכזי – מחנה העבודה, כבר לא היו סלקציות. השתחררתי בבוכנוואלד כשהרוסים התקדמו, אך קודם עברתי את מצעד המוות.

כיצד קפסוה קופסת קרן הקיימת לסיפורך?

את הקופסה אחבר לגולה. היינו 1000 נערים שהשתחררו מבוכנוואלד. הגענו לצרפת, שם נספגנו בצורה בלתי רגילה, העולם ממש רב עלינו. הייתי שם בבית, אחרי שנה נודע לי שיש ארץ והקופסה היא סמל, בתודעתי האישית זה נוצר רק אז. משם הגעתי להכשרה בדרום צרפת, היו שם שליחים מדרום הארץ. משם נשלחתי לעבוד במרסיי, עברתי שם אימונים מטעם ההגנה. היו שם אנשי פלמ"ח שהדריכו, כולל בית חרושת לתעודות מזויפות.

הממשל הצרפתי שיתף פעולה עם הפלמ"ח זויף המסמכים?

כן, הממשל הצרפתי ידע ושייתף פעולה. עליתי לארץ בעליה ג', עם תעודה מזויפת שנוצרה שם, בפברואר 1948, כמה חודשים לפני הכרזת העצמאות. הגעתי לחברת נוער ברמת הכובש, מקום מאד מלחמתי. גייסו אותנו גיוס מקומי לפלוגה המקומית. בינתיים פרצה המלחמה, הסתיימה ואני עכשיו במצב של העששית כבר. במרץ 1949, ביום גשום, עלו כמה גרעינים של הפלמ"ח למלכיה. לגרעינים אלה צרפו שתי חברות נוער, והקמנו ביחד את מלכיה.

היה שם משהו מקודם, אולי ישבו עברי קודם?

"מה היה במלכיה קודם? היה שם מחנה צבאי בריטי, שניטש על ידי הצבא הבריטי שנסוג. אבל לא מצאנו שם דבר, לא עץ, לא חתול, כלום, רק רוחות חזקות. היה קשה, אבל לא היתה לנו הרגשה של הקרבה, הרי הקיבוץ המאוחד חיפש מקומות קשים.

חשמל כמובן לא היה, אבל בנו ישר צריפים למגורים, ששה צריפים למאה איש.

ממה חיייתם במלכיה אם לא היה שם כלום?

"הפרנסה היתה עבודת חוץ בקיבוצי עמק הירדן. אשדות יעקב, אפיקים, כנרת וגנוסר. התעסוקה הזאת גם פותרת את בעיית הדיור, בשבתות היינו חוזרים הביתה, אך לא תמיד. בשנה הראשונה במלכיה סיקלנו אדמות, הכנו קרקע לחקלאות ועסקנו בייעור באזור מלכיה. כך היתה הקמת כל היישובים - סיקול והכנת קרקעות.

מבחינה כלכלית, היו תקציבי סוכנות ונהגנו מכל העזרות שניתנות ליישובים צעירים. כאשר אני חושב על תקופת הבראשית הזאת היום, בשבילי זה היה בדיוק הדבר שמתאים לי בגלל העבר שלי. חשבתי שארץ ישראל היא הדבר שצריך להקנות לאדם ביטחון, נושא רמת החיים לא העסיק אותי. עצם בואי מהשואה היה דבר שנמחק מתודעתי, למשך 30 שנים לפחות, עד משפט אייכמן. אחרי שנים ספורות במלכיה נעשיתי מאד מעורב בחיי המקום. אחרי שנתיים כבר הייתי גזבר, אחר כך מרכז משק, מרכז חינוך וקניות. תארי לעצמי – נער שהגיע לפני כמה שנים לארץ, עם השכלה מאד דלה, בבת אחת נעשיתי מעורב.

בזמן זה הכרתי נערה יוצאת שואה שהגיעה ליגור ושמה נעמי. נישאנו בשנת 1953, היא היתה בת 19 ואני 23.

מה הביא להחלטה להקים את המשפחה והבית בגליל?

"ההכרעה היכן להיות היתה הרצון לשרת את המדינה במלכיה. כאן נולדו ארבעת בנינו. בנו השלישי, ניצן ז"ל, שהיה בפלוגת בני הקיבוצים בכח"ל, נהרג בעת שירותו. זו חוויה מאד סמלית, הקדשנו לנושא עשר שנים, לבדנו. קיימנו מפגשים עם כל צמרת המדינה וכתבנו ספר 'לעצור את הכדור'. עשר שנים עשינו עם ועדה שחוקרת תאונות בצבא"ל.

נחזור לימי מלכיה הראשונים?

"כשאני חושב על התקופה הזאת, היא נתנה לי המון, זה התלבש עלי בצורה מוחלטת. היה מאבק על קיום ועל בניית המשק והייתי מאד מעורב בכך. הקיבוץ התנהל עם הווי שיש כמעט בכל התיישבות צעירה. מהר מאד הוקם צריף חדר-האוכל, בו התנהלה כל הפעילות, האספה קבעה עבורנו את הכל, אנשים קיבלו מה שהטילו עליהם.

אתה זוכר מקרה מיוחד?

כן, היה בחור, פלמ"חניק, האספה החליטה שעליו ללכת לתנועה לפעילות ציבורית והוא לא קיבל את דין האספה, לכן העזיבו אותו. כאשר האספה מחליטה, זה כמעט קדוש. היום שואלים שאלות רבות מאד שאפשר אמנם לשאול היום, אבל לא אז.

היינו צעירים, לכן הגיעו לכאן ותיקים מקיבוצים אחרים לעזרה. למשל הגיעה מחנכת מדפנה, הגיעו מבשלות מיגור, עוזרים בחקלאות. היתה עזרה מאד גדולה בין הקיבוצים.

ואז הגיע הפילוג המפורסם בתנועת 'הקיבוץ המאוחד', נשארנו 38 חברים וקיבוצים ותיקים התארגנו לעזור, בעיקר יגור ובעת ברנר, ששלחו אלינו משפחות ובודדים. היום אנחנו 120 חברים.

מה אכלתם, ספר על הדברים הקטנים של החיים?

"זה היה נורא פשוט – באותה תקופה הייתי מרכז קניות, למעשה מחפש אוכל והקצבות. לחם הגיעו באוטובוס מחיפה, אכלנו אותו עם ריבה וזה היה הקיום המרכזי שלנו. את הארוחות בישלו על פרימוסים, זו היתה תקופה מדהימה. עד היום אני כל כך גאה בעברי אחרי המלחמה. אני עדיין שותף למעשה האישי.

היית אדם מרכזי, ללא השכלה, כיצד יתכן?

"אמנם היו אנשים שלמדו יותר ממני, אך גם אני יצאתי ללמוד: קורס מרכזי משק בעין חרוד, סמינר דו-שנתי להשכלה באפעל, קורס מנהל עסקים, אבל עד היום יש לי 'חורים' בכל מיני דברים".

היכן היית ואיך קיבלת את הכרזת המדינה?

צביקה מספר: "עליתי לארץ בפברואר, שלושה חודשים לפני הקמת המדינה וצורפתי למסגרת של עליית הנוער והגעתי לקיבוץ רמת הכובש. כשבאתי לרמת הכובש האנגלים עדיין היו בארץ ונתקלתי בהם כי הם חיפשו נשק בקיבוץ. בתקופה הזאת היו הרבה אירועים ביטחוניים כמו התקלויות עם ערבים וכל האירועים היו חודשיים לפני הכרזת העצמאות. בדרך כלל בחברת הנוער יש מדריך ראשי ומורים. הנערים אמורים ללמוד חצי יום ולעבוד חצי יום בקיבוץ. האירוע שאני זוכר אותו הכי הרבה בצורה מוחשית כיום היה שאחרי חודש ששהייתי בקיבוץ המדריך שלי נרצח.

"רמת הכובש הייתה בתקופה זו חזית שבה היו האירועים הביטחוניים במשך כשנה בזמן מלחמת העצמאות. אנחנו, הנערים ממחברת הנוער, גויסנו כפלוגה מקומית ולימדו אותנו להחזיק נשק ואימנו אותנו, המפקד היה חבר קיבוץ.

בזמן ההפוגות יצאנו למארב בינינו ובין כפר ערבי שנכבש אחר כך והותקפנו מאחור המפקד שלנו נהרג ושלושה נערים נפצעו, כך שגם ביום העצמאות לא הייתי מודע כל כך להצהרה על המדינה כי הייתי יותר נתון למצב המלחמתי בגלל שגם בקיבוץ התרכז המון צבא והיה ניסיון רציני לכבוש את המשולש.

הקיבוץ עמד בהרבה הפגזות, היו ימים שנחתו אלפי פגזים על הקיבוץ. אנחנו הנערים היינו צריכים להחזיק את הענפים החקלאיים בקיבוץ כי המבוגרים גויסו לצה"ל. כמובן שבזה נגמרו התנאים של הלימודים. בחברת הנוער ובמשך שנתיים שהיינו אמורים ללמוד הפסקנו רק עבדנו בעבודות בקיבוץ וביקרנו אצל הפצועים שלנו. כך שיום העצמאות בצורה מוחשית אינני זוכר מה הרגשתי והאם השמועה הגיעה בכלל לאוזנינו. ההכרזה הגיעה אלי במשך הזמן והרגשתי מצומצם מהמשמעות שהנה! גם לנו יש מדינה יהודית שתוכל להגן עלינו, על היהודים. דבר שכמובן התאים מאוד ליהודים בתקופת מלחמה"ע 2-שבה הושמדו שישה מיליון מבני העם.

ביקור תלמידי הקורס בסליק בכפר גלעדי

במהלך הקורס ביקרו המשתתפים הצעירים בסליק הגדול בכפר גלעדי

מהו סליק?: "סליק" הוא כינוי למחבוא מחתרתי לנשק ולמסמכים סודיים. המלה נכנסה לשימוש נרחב בתקופת טרום הקמת המדינה, בשנת 1922 בעת שלטון המנדט הבריטי, אז בנה ארגון "ההגנה" סליקים בכל רחבי הארץ כדי לספק נשק להגנת נקודות היישוב השונות. מאותו שורש נגזר גם הפועל "להסליק" שמשמעו להחביא, להעלים מן העין. ההחלטה על מיקום הסליקים לא הייתה פשוטה. כפי שבנהלה נבנה הסליק מתחת למתקן לשאיבת שתן פרות, כך למשל ביד מרדכי נבנה הסליק מתחת לרצפת לול עופות, במקום בו תמיד היה זבל עופות מסריח, ואילו בעין גנים שכן הסליק בתוך בית הכנסת. לאחר השבת השחורה - כינוי שניתן ליום שבת, 29 ביוני 1946, שבו ערך השלטון הבריטי בארץ ישראל סדרה של פעולות כנגד היישוב היהודי, שבמסגרתן הוטל עוצר על ערים (תל אביב, ירושלים, חיפה, רמת גן, נתניה ועוד) קיבוצים ומושבים, נערכו חיפושים מבית לבית, ורבים ממנהיגי היישוב נעצרו. המבצע, שכונה על ידי הבריטים "אגאתה" (Operation Agatha), יצאה הוראה מטעם ההגנה לכל היישובים להוציא "מבצע ברודסיד", אותו תכננו הבריטים זמן מה לפני כן במטרה לשבור את כוחו של הפלמ"ח, להשאיר את ההגנה ללא הנהגה, ולמצוא מסמכים שיוכיחו את פעולותיה הלא חוקיות של הסוכנות. לאחר גילוי מספר סליקים ארציים, יצאה הוראה מטעם ההגנה לכל היישובים להוציא את הסליקים מתוך היישובים ולבנותם מחוץ לגדרות היישוב. אירועי השבת השחורה ביחס לארגון ההגנה היוו קו פרשת המים.

המטרה העיקרית של הבריטים הייתה איתור וגילוי נשק לא חוקי ותפיסת מבצעי פיגועים ומבוקשים אחרים הקשורים בפעילות נגד השלטון הבריטי. הסליקים התחלקו בארץ לשלוש רמות: סליק ארצי, סליק יישובי וסליק פרטי. לארגון "ההגנה" היו 22 סליקים ארציים ברחבי הארץ. הסליקים הארציים נוהלו על ידי "יחידת הסליקרים של ההגנה". תפקיד היחידה היה להסדיר את העברת וקבלת הנשק והתחמושת, לאחסן אותו בהסתר מהבריטים, להעביר אותו בצורה מוסתרת לאחסנה בסליקים לטווח ארוך או קצר, לשמור אותו במצב תקין ולמסור ליחידות ההגנה השונות לפי הצרכים. צרכים אלה כללו מסירת נשק ליחידות הפלמ"ח לקראת אימון במסגרת גדולה (פלוגה ויותר) או לקראת פעולות שונות. היו מקרים רבים בהם הנשק שהוצא מהסליק ונמסר ליחידות למטרות אימון או מבצעות, היה בגמר המבצע או האימון מוחזר לסליק. היו סליקים שלא נתגלו עשרות שנים וכשגילו אותם שימרו אותם. איך מוצאים במקרה סליקים? מוצאים אותם לפי פתחי צינורות אורור שיוצאים מהאדמה.

ב-1 במאי 1984 נהרג ניצן, בנם של צביקה ונעמי, מפליטת כדור בעת תרגיל של סירת הצנחנים בבקעת הירדן. נעמי וצביקה החליטו לפעול נגד תאונות האימונים בצבא"ל. השניים נפגשו עם אלופי צה"ל, ובמשך עשר שנים לא נתנו לנושא לרדת מסדר היום. את רשמיה כינסה נעמי בספר "לעצור את הכדור", בהוצאת "מערכות" ונאבקה שיופץ ביחידות צה"ל. היא סייעה לחדד את ההבנה כי בטיחות אינה מעמסה, אלא תרומה לאיכות. נעמי ראתה הישג בהקמת ועדת האלוף יעקב לפידות לחקר תאונות האימונים. על ערש מותה ממחלת הטרטן אמרה נעמי: "כאשר היתה מוסכמה בצבא"ל שאין אפשרות לשמור על החיים באימונים, סירבנו לקבל את המוסכמה הנוראה הזאת, שיכוננו ופעלנו. לוקסנסוסו הלאומי הוא אין יותר זכר".

(מתוך כתבתו של אורי דרומי, "הארץ", 10.4.2007)